

Det började 1983. En grupp entusiaster bestämde sig. Så räddades Wendelas hus

För 17 år sedan, i nummer 1/97 av *WendelaAvisan*, fanns en redogörelse "steg-för-steg" av hur det gick till att rädda och återuppbygga Wendela Hebbes hus. Sen dess har mycket hänt, och många av er kanske inte läst "husnumret" från 1997. Här kommer texten en gång till - kompletterad och moderniserad av Per Eric Mattsson, och med nytagna bilder av Peder Edström.

Trots att det bara rör sig om en färd på några kilometer är resan som Wendela Hebbes sommarvilla gjort från 1800-talets pastorala idyll vid Snäckviken till 2000-talets bullriga stadskärna i mångkulturella industristaden Södertälje, något att förundras över.

Sista etappen började för drygt 30 år sedan. Snäckviken var inte längre någon lantlig idyll. Wendelas hus stod nedslitet och öde, kringränt och rivningshotat av snabbt expanderande industrier.

En grupp entusiaster med dåvarande stadsbibliotekarien **Inger Mattsson** i spetsen fascinerades av berättelserna om hur journalist-

pionjären Wendela fick huset i gåva av vännen Lars Hierta och sedan i över tjugu år samlade sin stora familj och sina vänner ur dåtidens kulturelit i det nätta huset vid Snäckvikens strand.

För att försöka rädda "Hebbevillan" från rivning bildade dessa entusiaster 1983 föreningen Wendelas Vänner.

RIVNINGSBESLUT

Föreningen var inledningsvis inriktad på att bevara huset på plats vid Snäckviken. **Vin- & Spritcentralen**, som ägde marken, stödde försöken att rädda huset, men då man avvecklade verksamheten i Södertälje såldes marken för 1 krona ►

Wendelas hus

FOTO Lotti Walther

till Astra, som krävde att huset skulle vara rivet och bortforslat vid ägarskiftet 1 juli 1985.

Inför rivningen som skulle ske den 11 december 1984, kallade föreningen till en uppmärksammas pressinformation den 4 december. Då lyfte till exempel Radio Södertälje ut ishockeyidolen Glenn till förmån för Wendela Hebbe. Regementet Ing1 i Almnäs hade hela tiden visat en positiv vilja att hjälpa till med flyttning av huset men pengar och alternativ plats saknades. Rivningsdagen närmade sig. **Birgit Tyreus** från *Smålands-Tidningen* i Eksjö skrev i all hast en kraftfull insändare i *Länstidningen* för publicering före den tilltänkta rivningen den 11 december. Insändaren kom emellertid inte in förrän den 12 december, alltså dagen efter. Nu visade det sig till all lycka att rivningsfirman fått förhinder den 11 och kunde komma först den 13 på morgonen. Efter flera dramatiska turer den 12 december, där föreningen spelade en nyckelroll, återkallade Vin & Spritcentralen rivningsordern och Astra accepterade för sin del att huset kunde få stå kvar över vintern. Respiiten innebar en intensiv och så småningom framgångsrik arbetsperiod för föreningen. Kommunen ställde en ny tomt i utsikt och främst Vin & Spritcentralen och **Siftelsen Lars Hiertas Minne** lämnade avsevärda bidrag till nedmonteringen vilken kunde utföras efter antikvariska metoder.

Våren därpå, alltså 1985, fanns dock ingen återvändo - huset måste bort. Under maj och juni märkte kommunantikvarie **Göran Gelotte** med hjälp av ett byggnadslag från kommunens gatukontor alla bräder, stockar och andra byggnadsdetaljer och huset monterades försiktigt ner och lades under en presenning på kommunens förråd på Ekensbergs industriområde.

KLART FÖR BYGGSTART

När byggnationen kom igång 1995 som ett arbetsmarknadsprojekt för arbetslösa byggnadsarbetare, hade

det föregåtts av långa diskussioner mellan **Länsarbetsnämnden i Stockholm, Arbetsförmedlingen i Södertälje, Byggmästarföreningen i Södertälje, Wendelas Vänner** och flera enheter inom kommunen. Förutom föreningen var Byggmästarföreningen och dess chef **Bernt Flinck** i hög grad positiva och drivande. Drivande under nästan hela byggnadstiden var också en ung arbetslös arkitekt vid namn **Ulrika Bergström**, som tillsattes av Länsarbetsnämnden i ett s k ALU-projekt. Projektet blev en bra plantskola för hennes vidare karriär. Hon är nu chef för Norges motsvarighet till Statens Byggnadsverk.

Efter öppna upphandlingsomgångar av de två utbildningspaketen fick efter varandra två företag driva projektet. Det var **Ebbalunds hantverksskola** och **Morgondagens Minnen**, båda med lång erfarenhet av liknande projekt (bland annat Mälsäkers slott, som pågick samtidigt).

Att kommunen till slut blev byggherre och inte föreningen berodde dels på projektets storlek, dels på en skattefråga (momsen). Under projektets gång utbildades ett 80-tal arbetslösa byggnadsarbetare i gamla byggtekniker. Det finns åtskilliga exempel på gammal fin byggnadsteknik i huset men mycket är nu dolt under tapeter och inventarier.

APRIL 1995

Den 3 april tas första spadtaget för **Wendela Hebbes Hus** som "Hebbevillan" nu kallas. Stängsel och bodar har kommit på plats och med grävskopans hjälp letar man sig ner nästan en meter till ursprunglig marknivå - den nya grunden av natursten, utvald vid **Underås** grustag i Enhöma, vilar på fast mark i form av en utlöpare till Kusens backe, grusåsen mittöver kanalen.

Vid inspektion av de uppmärkta husdelarna har man konstaterat att stora delar av huset blivit skadat under de tio åren under presenning. Därför skaffas kompletteringsstimmer från kommunsfogarna. Från Ro-

slagen lånas en mobil bondsåg och under april sågas bräder till bland annat ytterpanel och faltak upp. Ideligen blir bygglaget sinkat av dåligt väder denna första månad. Vintern vill inte släppa greppet och var och varannan dag faller decimetertjockt med snö över byggplatsen. Den 27 april hålls första byggmötet.

På plats är projektledaren **Bernt Nilsson** från Södertälje kommun, Ebbalunds **Sverker Sihlberg** och **Leif Rohdin, Tommy Idh** från **Telge Bygg** (bodar, stängsel, el m m), arkitekten **Ulrika** samt **Per Eric Mattsson** och **Erik Sundin** från Wendelas vänner.

MAJ 1995

I början av maj kommer skyltarna upp som berättar för förbipasserande att "*Här återuppförs Wendela Hebbes hus*". Den 12 maj börjar grundläggningen under festliga former genom att föreningens dåvarande ordförande **Inga Lewenhaupt** lägger en silverfemman präglad just 1995 under husets hjärtsten - grundstenen under skorstensstocken. Många föreningsmedlemmar, representanter för kommunen, ja till och med lokal-tidningen, är på plats vid detta första officiella evenemang i anslutning till återuppbyggnaden.

JUNI 1995

Samtidigt som grundstenarna läggs ut, timras stommens syllstock och två understa varv av färskt virke från kommunens skogar. Originalstockarna var förstörda av röta. Den 14 maj anländer så den uppmärkta timmerstommen till byggplatsen från sitt förvaringsställe på Ekensberg.

Handledarna från Ebbalund, Sverker och Leif, konstaterar nöjt att eleverna inte blir avskräckta av "brädhögen". Själva pusslandet får dock vänta till efter semestern.

AUGUSTI 1995

Ledningen för bygget är ständigt på jakt efter gammalt byggmaterial. Man har lyckats ▶

Wendelas hus

komma över 500 gamla enkupiga takpannor, som nu ligger staplade på byggplatsen. I augusti får man korn på en 150 år gammal, förfallen lada vid Bastmora norr om staden. Den bärande takkonstruktionen av gammalt torrt granvirke är intakt och passar bra till bjälklagskompletteringar och takbjälkar i Wendelas hus. Rivningen går perfekt, väggarna viker sig och ladan faller till marken utan att virket skadas.

Man är också ute i skogarna runt Nykvarn och plockar mossor, husmossor att dreva med mellan stockarna. Moderniteter som glasull duger inte här, den fuktas inte i takt med timret och kan orsaka röta.

SEPTEMBER 1995

Sakta men säkert växer stommen upp. De gamla stockarna är skamfilade, men bara på ytan och det gör inget eftersom timmerstommen ska kläs med panel. Här och där lagas och kompletteras med ljusare nytt virke. Fort går det inte. Redan hörs oroliga röster undra om huset verkligen kommer under tak före vintern.

Men timringsinstruktören **Leif Rohdin** lovar lugnt: *Tidplanen håller!* Mot slutet av september är mellanbjälklaget på plats och det är dags att börja timra andra våningen.

OKTOBER 1995

Samtidigt som mellanbjälklaget blir klart och timmermännen börjar med innerväggarna, startar murning av grund- och skorstensstockar. Hela det stora huset vilar på åtta bärande stenar. Stenarna mellan dessa muras dit enbart av utseendeskäl. Till skorstensstockar och rörspis har man skaffat nytillverkade tegelstenar i gamla dimensioner, originaltegel gick inte att hitta. Man släcker också kalk till puts och murning själva - överkurs i utbildningen!

I oktober är det dags för husets andra officiella tilldragelse - en delegation byggnadsminnesvårdare från de baltiska länderna besöker byggplatsen för att få tips och inspiration. Även den lokala

TV-kanalen **ABC-Nytt** besöker byggplatsen och gör ett långt reportage.

NOVEMBER 1995

I början av november är även andra våningen timrad och man börjar förbereda för takstolarna genom att spänna väggarna med linor och block så att de inte ska luta utåt eller inåt.

En av föreningens medlemmar binder granriskransen som markerar att det är dags att fira takläggningen. Tillräckligt många takstolar är på plats för att bära presenningarna som täcker huset och skyddar från regn och snö.

Taklagsfesten hålls 1 november. För första gången på många år dukas långbord i Wendelas hus och cirka 80 deltagare äter sill och potatis och dricker Södertäljepilsner, nöjda och glada över att ha nått denna viktiga milstolpe i återuppbyggnaden. Golv finns ännu inte, bara skivor direkt på marken. I samband med festen auktioneras man bort det härbre som timrats i övningssyfte på byggplatsen.

DECEMBER 1995

I början av december bygger man upp en egen koleldad smedja på byggplatsen, komplett med städ, bäl, ässa och gammaldags slaggor och tänger. Här ska smidas järn att bära upp murverk och rörspis med, och hängslen till takstolarna.

Precis före jul börjar faltaket läggas, en ålderdomlig takkonstruktion där nutidens takpapp ersätts av bräder med frästa spår som hindrar fuktvandring.

VINTERN 1995-96

Jobbet rullar på fram till slutet av januari, då den första 40 veckor långa utbildningsetappen är slut. Med vemod skiljs föreningen från Ebbalundsgänet.

APRIL 1996

I april börjar nya byggelever under ledning av **Jan Granberg** och **Bengt Linderholm** från **Morgondagens Minnen**. Lerkliningen av rummets väggar påbörjas direkt, vass att fästa bruket på har skördats ute på

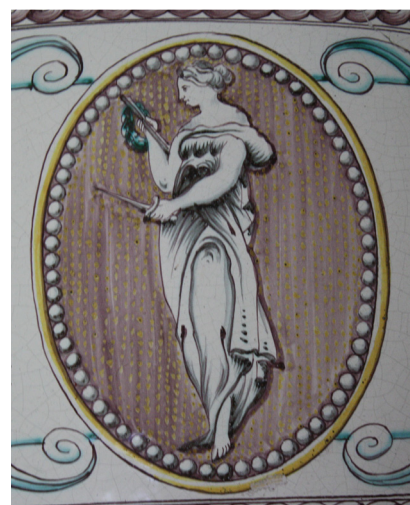

FOTO DETTA UPPSLAG Peder Edström

isen vid Farstanäs. Lerkliningen är elastisk och klarar rörelser i timmer och panel. Nu färdigställs också alla bjälklag - först näver, sen kutterspån. Masonit istället för golvtiljor än så länge, huset är fortfarande för mycket byggplats. Utanpå spikas panelbrädorna på plats, glest. Skarvarna täcks av locklister med dubbla funktionen att hindra vatten från att tränga in samtidigt som stommen luftas. Samtidigt muras de synliga delarna av skorstenarna.

MAJ 1996

Nu börjar även fönstren komma på plats. För att kunna jobba med finsnickerierna har man lånat en lokal i samma hus som **Tom Tits Experiment**. I snickarverkstaden är det torrt och varmt, vilket krävs för det tidsödande arbetet med att laga och renovera alla de gamla fönstren. Dessutom nyttillverkas innerfönster för hand, med träappar.

Vid huset pågår kompletterande plåtarbeten. Murarna har övningsmurat på gården och sedan satt igång med rörspisen i stora salen och kakelugnarna som Stockholms Stadsmuseum upplåtit till föreningen. Snickarna jobbar med den utvändiga utsmyckningen - "snickarglädjen" - i vårsolen. Alla snickeridetaljer både ut- och invändigt utförs efter originalmodeller.

JUNI 1996

Den 9 juni är det Öppet hus hos Wendela. Flera hundra intresserade tar chansen att bekanta sig med huset, som vid det här laget är både omtalat och omskrivet. Besökarna bjuds på kort föredrag och rundvandring, den som vill kan köpa sig nåt till livs av **Antoinette Mezher**, blivande husfru i Wendelas hus.

AUGUSTI - SEPTEMBER 1996

Efter att gått på lägre växel under sommaren är det återigen full fart på bygget. Nu är det dags att lägga de breda golvplankorna av gran från Roslagen, som legat till sig för att anta samma fukthalt som huset. Men inga spikar än, de smälls dit först efter 3-5 månader då

plankorna torkat i rumsvärmen. Snickarverkstan i Tom Tits-huset har avvecklats i samband med sommaren, i stället används ett av rummen på övervåningen till snickeri. Stuprör och hänggrännor börjar komma på plats.

Nästa milstolpe är avschaktningen av marken runt huset. Att huset skulle vila på fast mark och inte på de fyllnadsmassor som på senare år dumpats bakom Sorbon-huset var en självklarhet. Men vid byggstart fanns bara pengar till en grop för själva huset. Nu har ingenjörskryter från Södertäljeregementet Ing1 lovat ställa upp med både arbetskraft och maskiner. Tyvärr medför det att så gott som alla bodar runt huset måste rivas, även den lilla smedjan.

Inför den 28 september proveldas rörspisen, då ska nämligen föreningens hedersledamot och "Grand Old Lady" **Anne-Sophie Eckerbom** fira kalas i huset.

OKTOBER 1996

Allt flyter på med god fart. Bland annat startar tillverkning av köksinredningen på en liten snickerifabrik i Nykvarn. Skåpen tillverkas för hand av massivt virke - inget "prefab" eller faner här, inte. Ritningarna på köksinredningen blir klara, arkitekten Ulrika och husfru Antoinette har fått balansera mellan de antikvariska kraven och behovet av ett väl fungerande och trivsamt cafékök.

NOVEMBER 1996

Under hela hösten har huset visats för allmänheten en timme varje fredag och lördag. Förvånansvärt många kommer och tittar. Många nyttiga kontakter knyts, besökare skänker både pengar och föremål. Den 8 november, på lösa golvtiljor och kala väggar, hade vi vårt första kulturprogram i huset. Det handlade om Wendela Hebbes och Lars Johan Hiertas barnbarnsbarn **Hampe Faustman**, med anledning av den då aktuella doktorsavhandlingen om honom.

1997

Arbetet med det utvändiga

FOTO Peder Edström

trapphuset startar. Utvändigt trapphus fanns inte då huset revs utan är en eftergift åt den moderna tidens krav på kommunikation, toaletter, personalutrymmen och evakueringsmöjligheter.

Glas till trapphus och övriga fönster specialimporteras från Tjeckien, där det ännu går att få tag på hantverksmässigt tillverkat, lite knöligt och vågigt planglas. På Bukowski ropas en gedigen dörr in,

den ska tjäna som ytterdörr på det nya trapphuset.

I februari blir det klart att Jan Granberg, Bengt Linderholm och de duktiga hantverkarna från förra året får fortsätta även under våren. Snickarna tillverkar och sätter på plats alla invändiga snickeridetaler som dörr- och fönsterfoder, lister och panel - allt kopierat efter rester funna i huset. Arkitekten Ulrika arbetar med inredning och

färgsättning. I undervåningen blir det limfärgsmålade väggar, i övervåningen - sannolikt tillkommen senare - blir det "moderniteter" som tapeter.

Köksinredningen kom på plats under våren och hela bottenvåningen blev klar före sommaren. Men redan i mars kunde Antoinette Mezher starta sin lunch- och kaffeservering och i maj kom **Eugènekvartetten ur Sundbergska**

FOTO Peder Edström

FOTO Lotti Walther

kvartettsällskapet från Göteborg och inledde den långa rad med musikaliska program av hög klass som vi haft genom åren.

Den 8 september, på Wendelas namnsdag, ägde det första större evenemanget rum i huset. Det blev naturligt nog ett seminarium om det sociala reportaget: *Från Wendela till Maj Gull*, där Maj Gull står för författaren **Maj Gull Axelsson**, som deltog i seminariet. Riksbankens

jubileumsfond hjälpte till med finansieringen.

Den 29 oktober höll hela huset på att brinna upp. Stockholmsfirman, som slipade golvet i övervåningen, slarvade med linoljan, som antände våningen. Det såg mycket allvarligt ut ett tag men tack vare en snabb insats av Brandkåren kunde huset räddas. Det blev betydande skador, som försinkade färdigställandet med något kvartal.

Wendelas hus

1998

Den 8 maj ägde så den högtidliga invigningen av huset rum. Wendelas ättling i sjunde led **Marie Hjortdal** från Köpenhamn klippte det band som virats runt huset. Samtidigt invigde Södertälje kommun, personifierad av **Signe Andersson**, Vänortsparken intill.

Därmed började en ny epok i husets historia.

Lotti Walther och Per Eric Mattsson